

**”UUDISTUVA JA OSAAVA SUOMI 2021-2027” – ALUE- JA
RAKENNEPOLIITTISEN OHJELMAN oikeudenmukaisen siirtymän
rahaston (JTF) toimenpiteiden ympäristöarviointi**

Osallistumis- ja arviointisuunnitelma

1 Alue- ja rakennepoliittisen ohjelman laadinta ohjelmakaudelle 2021-2027

1.1 ”Uudistuva ja osaava Suomi 2021-2027” – Alue- ja rakennepoliittinen ohjelma

Alue- ja rakennepoliittisella ohjelmalla toteutetaan EU:n alue- ja rakennepoliittikkaa, jonka tavoitteena on edistää alueiden taloudellista ja sosiaalista kehitystä sekä vähentää kehityseroja eri alueiden välillä. EU:n tuki jäsenmaille kanavoidaan määräaikaisten toimenpideohjelmien kautta.

EU:n ohjelmakaudelle 2021–2027 laadittava ohjelma-asiakirja sisältää Euroopan aluekehitysrahaston (EAKR), Euroopan sosiaalirahaston (ESR+) sekä Oikeudenmukaisen siirtymän rahaston (Just Transition Fund, JTF) toimet. Ohjelma korvaa nykyistä ohjelmakautta (2014-2020) varten laaditun ”Kestävää kasvua ja työtä 2014-2020” – Suomen rakennerahasto-ohjelman.

Hallitus on 27.11.2019 linjannut, että Suomeen tulee yksi EU:n alue- ja rakennepoliittinen toimenpideohjelma (pl. Ahvenanmaa). Suomen alue- ja rakennepoliittinen ohjelma 2021-2027 laaditaan alueellisen ja keskushallintotason valmistelun pohjalta. Se on yksi, yhtenäinen asiakirja, joka ei sisällä erikseen alueellisia tai valtakunnallisia osioita tai niiden rahoituskehyksiä. Valtioneuvoston hyväksymä ohjelma-asiakirja toimitetaan Euroopan komission hyväksyttäväksi.

Komissio antoi oikeudenmukaisen siirtymän rahastoa koskevan alkuperäisen ehdotuksensa tammikuussa 2020 osana EU:n Vihreän kehityksen kokonaisuutta. Komissio antoi myöhemmin rahastosta myös muutetun ehdotuksen. Jäsenvaltiot, Euroopan parlamentti ja komissio pääsivät neuvottelujen jälkeen sopuun JTF-asetuksesta joulukuussa 2020. JTF on osa kokonaisuutta, jolla unioni pyrkii saavuttamaan hiilineutraaliustavoitteensa vuoteen 2050 mennessä kaikkien maiden osalta. JTF:n erityistehtävä on vähähiilisyteen siirtymän aiheuttamiin sosioekonomisiin haittavaikutuksiin vastaaminen työllisyyden ja kestävien aluetalouksien turvaamiseksi. Suomi on päättänyt toteuttaa JTF-toimenpiteet osana alue- ja rakennepoliittista ohjelmaa, josta tulee siten kolmirahastoinen ohjelma.

1.2 Alue- ja rakennepoliittisen ohjelman painopisteet ja toimintalinjat

Euroopan aluekehitysrahaston ja Euroopan sosiaalirahaston tuki tulisi ohjelmakaudella 2021-2027 kohdistaa komission asetusehdotusten mukaan viiden painopisteen ympärille:

- Älykkäämpi Eurooppa (pk-yritysten kasvu ja kilpailukyky, digitaalinen muutos, yrittäjyys, innovaatiot, teollisuuden muutoshasteet globalisaatioon, kiertotalouteen ja ilmastonmuutokseen liittyen)
- Vihreämpi vähähiilinen Eurooppa (puhtaat energiaratkaisut, energiatehokkuus, siirtyminen vähähiiliseen talouteen, uusiutuva energia, innovatiiviset vähähiiliset teknologiat, tuki vihreille ja sinisille investoinneille, kestävä luonnonvarojen hallinta, kiertotalous, sopeutuminen ilmastonmuutokseen)
- Verkostoituneempi Eurooppa (liikkuvuus, energia ja alueelliset ICT-yhteydet, kestävä liikenne, älykkäät energiaverkot, nopeat digitaaliset yhteydet)
- Sosiaalisempi Eurooppa (ESR+:n tuki sosiaalisten oikeuksien pilarin toimiin, erityisesti työllisyyden edistäminen, koulutus ja elinikäinen oppiminen, sosiaalinen osallisuus sekä terveys ja sosiaalinen innovointi)
- Kansalaisten Eurooppa (kaupunki-maaseutu-rannikkoalueiden paikallinen kehittäminen)

Loppuvuodesta 2018 käynnistetyssä ohjelmatyön kansallisessa valmistelussa on tunnistettu toimintaympäristön haasteita ja niistä johdettuja investointitarpeita. Kansallinen valmistelutyö on perustunut pitkälti alueilla tehtyyn työhön. Alueiden tarpeista lähteviä ehdotuksia on käsitelty rakennerahastotyöhön osallistuvien ministeriöiden (TEM:n lisäksi OKM, STM, YM, LVM, VM ja MMM) piirissä. Ohjelmatyön valmistelua varten syksyllä 2018 perustetussa Koheesio 2021+ työryhmässä ovat edustettuina maakuntien

liitot, ELY-keskukset, em. ministeriöt sekä rakennerahastotoimintaan kuuluvan kumppanuusperiaatteen mukaisesti järjestöt.

Komissio julkaisi helmikuussa 2019 kutakin jäsenmaata koskevat maaraaportit ja niiden yhteydessä ehdotuksensa kunkin jäsenvaltion rakennerahastotoimien painopisteiksi. Suomen osalta komissio ehdottaa, että kaikki EAKR-rahoitus tulisi kohdistaa ensimmäiseen painopisteeseen (Älykkäämpi Eurooppa). Keväällä 2021 komissio tarkensi suositustaan siten, että Suomen tulisi kohdistaa 30 % EAKR-rahoituksestaan Vihreämmän, vähähiilisen Euroopan toimintapoliittiseen tavoitteeseen.

Oikeudenmukaisen siirtymän rahaston tuki tulisi puolestaan kohdistaa JTF-asetuksen 8 artiklan mukaisiin toimiin:

- Pk-yrityksiin, mukaan luettuna startup-yritykset ja mikroyritykset, tehtävät tuotannolliset investoinnit, jotka johtavat talouden monipuolistamiseen ja uudistamiseen;
- Uusien yritysten perustamiseen tehtävät investoinnit, myös yrityshautomoiden ja konsulttipalvelujen kautta;
- Tutkimus- ja innovointitoimintaan tehtävät investoinnit, joilla edistetään edistyneen teknologian siirtoa;
- Teknologian ja infrastruktuurien käyttöönottoon tehtävät investoinnit, joilla edistetään kohtuuhintaista puhdasta energiaa ja kasvihuonekaasupäästöjen vähentämistä;
- Investoinnit uusiutuvaan energiaan ja energiatehokkuuteen ml. energiaköyhyyden vähentäminen;
- Kestävään paikallisliikenteeseen tehtävät investoinnit, myös paikallisen kuljetussektorin vähähiilisyys-toimet;
- Keskuslämmitysverkkojen kunnostaminen ja uudistaminen pyrittäessä energiatehokkuuden parantamiseen sekä investoinnit lämmön tuotantoon edellyttäen, että käytetään vain uusiutuvia energian lähteitä;
- Digitalisaatioon ja sen innovaatioihin sekä digitaaliseen liitettävyyteen tehtävät investoinnit;
- Laitosalueiden ('brownfield sites') kunnostamiseen ja puhdistamiseen, maan saneeraukseen mukaan lukien vihreä infra, kun se katsotaan välttämättömäksi sekä käyttötarkoituksen muuttamiseen tehtävät investoinnit ottaen huomioon saastuttaja maksaa periaatteen;
- Kiertotalouden vahvistamiseen, mukaan luettuna jätteiden ehkäisemisen, vähentämisen, resurssitehokkuuden, uudelleenkäytön, korjauksen ja kierrätyksen kautta, tehtävät investoinnit;
- Työntekijöiden uudelleen koulutus ja uusien taitojen hankkiminen;
- Työnhakuneuvonta työnhakijoille;
- Työnhakijoiden aktiivinen osallistaminen;
- Tekninen tuki
- Muut artiklan 11 mukaisiin alueellisiin siirtymäsuunnitelmiin sisältyvät toimet koulutussektorilla ja sosiaalisessa osallisuudessa ja perustelluista syistä infrastruktuuri koulutuskeskuksia, lasten ja vanhusten laitoksia varten.

Oikeudenmukaisen siirtymän rahaston osalta komissio on määrittänyt helmikuussa 2020 antamassaan Suomen maaraaportissa investointitarpeita, jotka liittyvät (1) tehokasta ja puhdasta energian tuotantoa ja käyttöä tukevien innovatiivisten ratkaisujen kehittämiseen ja käyttöönottoon, (2) paikallisen talouden monipuolistamiseen ja sen varmistamiseen, että työntekijöillä, joihin siirtymä vaikuttaa, on tarvittavaa osaamista ja (3) turvetuotannosta vapautuvien alueiden kasvihuonevaikutuksen minimoimiseen, kuten laitosalueen kunnostamiseen, maan saneeraukseen ja käyttötarkoituksen muuttamiseen tehtäviin investointeihin.

Suomen tavoitteena on puolittaa turpeen energiakäyttö vuoteen 2030 mennessä. Turpeen käytön vähenemisellä on monenlaisia taloudellisia, yhteiskunnallisia ja ympäristöllisiä vaikutuksia, joihin JTF-rahoituksella pyritään osaltaan vastaamaan. JTF-toimenpiteet toteutetaan alustavan suunnitelman mukaan yhtenä erityistavoitteena. JTF-toimenpiteet tulevat perustumaan maakuntien johdolla laadittaviin alueellisiin oikeudenmukaisen siirtymän suunnitelmiin. Näiden suunnitelmien laatiminen on käynnistynyt niillä 14 alueella, joihin turvetuotannon väheneminen eniten vaikuttaa. Näitä maakuntia ovat Etelä-Karjala, Etelä-Pohjanmaa, Etelä-Savo, Kainuu, Keski-Pohjanmaa, Keski-Suomi, Kymenlaakso, Lappi, Pohjanmaa, Pohjois-Karjala, Pohjois-Pohjanmaa, Pohjois-Savo ja Satakunta. Lisäksi Pirkanmaan osalta laaditaan suunnitelma, joka kattaa maakunnasta neljä kuntaa, jotka ovat Punkalaidun, Virrat,

Parkano ja Kihniö. Alueelliset siirtymäsuunnitelmat sisällytetään ohjelma-asiakirjan liitteiksi ja myös komissio hyväksyy ne. Maakuntien perustama JTF-koordinaatiotyöryhmä koordinoi ja yhteen sovittaa siirtymäsuunnitelmien valmistelua alueilla.

Ministeriöt vastaavat ohjelman valtakunnallisten peruslinjausten ja valtakunnallisen toiminnan valmistelusta. Työ- ja elinkeinoministeriö vastaa lopullisen ohjelmaesityksen laatimisesta eli valtakunnallisten toimien ja alueellisen valmistelun yhteensovituksesta.

Ohjelman sisällöllisiä painopisteitä ja tähän mennessä tuotettua valmisteluaineistoa kuvataan tarkemmin tausta-aineistossa, johon voi tutustua osoitteessa <https://tem.fi/ohjelmakauden-2021-2027-kansallinen-valmistelu>.

2 Ympäristöarvioinnin lähtökohdat

Kansallisen alue- ja rakennepoliittisen ohjelman valmisteluun ja toteuttamiseen sovelletaan lakia viranomaisten suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista (ns. SOVA-laki, 200/2005). Lain mukaan viranomaisella on velvollisuus selvittää ja arvioida valmistelemiensa suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutukset, jos niiden toteuttamisella voi olla merkittäviä vaikutuksia muun muassa ihmiseen, luontoon ja sen monimuotoisuuteen, rakennettuun ympäristöön, maisemaan tai luonnonvaroihin.

Ympäristövaikutusten arvioinnin tarkoituksena on tukea ohjelman valmistelua ja arvioida tuotettuja dokumentteja ympäristönäkökulmasta. Arviointi suoritetaan vaiheittain siten, että ohjelman valmistelijat saavat palautetta jo valmisteltujen ohjelmakokonaisuuksien osalta sekä voivat tarvittaessa myös tarkistaa tai muuttaa jo tekemiään valintoja. Ympäristöarviointi tehdään osana muuta valmistelua ennen ohjelma-asiakirjan kansallista hyväksymistä. Tavoitteena on lisätä toisaalta tiedonsaantia viranomaisten suunnitelmista ja toisaalta myös mahdollisuuksia osallistua niiden valmisteluun. Osallistumisen ja vuorovaikutuksen lähtökohdat on kuvattu jäljempänä luvussa 4.

”Uudistuva ja osaava Suomi 2021-2027” – alue- ja rakennepoliittisen ohjelman Euroopan aluekehitysrahastoa (EAKR) ja Euroopan sosiaalirahastoa (ESR+) koskevasta osuudesta on jo toteutettu ympäristövaikutusten arviointi. Gaia Consulting Oy:n laatima ympäristöselostus valmistui kesäkuussa 2020 ja sitä täydennettiin ohjelmarakenteen muuttumisen vuoksi marraskuussa 2020 ja helmikuussa 2021.

JTF-toimenpiteiden ympäristövaikutusten arviointi toteutetaan erillisenä kokonaisuutena maaliskuusta 2021 alkaen. Tarkoituksena on tukea rahaston toimenpiteiden valmistelua ja arvioida tuotettuja dokumentteja ympäristönäkökulmasta. Myös JTF-toimenpiteitä koskeva ympäristöarviointi tehdään osana muuta valmistelua ennen lopullisen ohjelma-asiakirjan kansallista hyväksymistä.

3 Arvioinnin sisältö

Ympäristöarvioinnissa analysoidaan ohjelman painopistealueiden, erityistavoitteiden ja tuettavan toiminnan todennäköiset ympäristövaikutukset. Arviointi laaditaan painopistealueittain (toimintalinjoittain), JTF:n osalta erityistavoite-tasolla sekä kokonaisuuden osalta.

Vaihtoehtoasetelmana on 1) nykytilan mukainen kehitys (0-vaihtoehto) ja 2) ohjelman toteutumista seuraava kehitys, ts. ohjelman toteuttamisen vaikutuksia suhteutetaan tilanteeseen, jossa ohjelmaa ei toteutettaisi:

- VE0: Suomen alue- ja rakennepoliittista-ohjelmaa ei laadita; kehittäminen perustuu kansallisiin, alueellisiin ja paikallisiin toimiin
- VE1: Alue- ja rakennepoliittinen-ohjelma laaditaan ja EU-rahoitusta ohjautuu suunnitelman mukaiseen kehittämistoimintaan

Ohjelman (suunnitelman) arviointi dokumentoidaan ympäristöselostukseen, jossa esitetään tarpeellisessa määrin tiedot mm. ympäristön nykytilasta, ohjelman kannalta merkitykselliset ympäristötavoitteet, ohjelman toteuttamisen keskeiset vaikutukset, vaihtoehtoverailun tulokset, haitallisten vaikutusten lieventämistoimenpiteet sekä suunnitelma vaikutusten seurannasta. Lisäksi tulee dokumentoida arviointiprosessi.

Ympäristöselostuksessa esitetään (asetuksen 2005/347 artikla 4 mukaisesti) arviointi ohjelman (suunnitelman) toteuttamisen vaikutuksista:

- ihmisten terveyteen, elinoloihin ja viihtyvyyteen
- luonnon monimuotoisuuteen, eliöstöön, kasvillisuuteen, maaperään, veteen, ilmaan ja ilmastotekijöihin
- yhdyskuntarakenteeseen, rakennettuun ympäristöön, maisemaan, kaupunkikuvaan ja kulttuuriperintöön
- luonnonvarojen hyödyntämiseen
- em. tekijöiden välisiin suhteisiin.

Arvioinnin tarkkuustaso vastaa ohjelman tarkkuustasoa. Suomen alue- ja rakennepoliittinen ohjelma on luonteeltaan ”puiteohjelma”; esimerkiksi konkreettisia rahoitettavia hankkeita ei vielä tässä yhteydessä määritellä.

Arvioinnin tärkeänä tehtävänä on varmistaa ohjelman JTF-toimenpiteiden samansuuntaisuus kestävä kehityksen ja ohjelman kannalta keskeisten ympäristötavoitteiden (esim. ilmastotavoitteet) kanssa. Suunniteltuja toimia tarkastellaan ympäristönäkökulmasta ja arvioidaan, tukevatko ne ohjelman kannalta relevanttien ympäristöongelmien ratkaisemista/ympäristötavoitteiden saavuttamista vai ohjaavatko toimet kehitystä päinvastaiseen suuntaan

Arvioinnissa hyödynnetään soveltuvin osin jo tehtyä EAKR- ja ESR+-toimenpiteiden arviointia sekä muissa yhteyksissä alueen ympäristöstä ja ympäristövaikutuksista laadittuja selvityksiä, esimerkiksi maakuntaohjelmien ja ohjelmakauden 2014-2020 rakennerahasto-ohjelman vaikutusten arviointeja.

4 Osallistuminen ja vuorovaikutus

Yleisöllä ja viranomaisilla on mahdollisuus esittää mielipiteensä ohjelmaa valmistelevalle viranomaiselle ja vaikuttaa suunnitteluun sen aloitusvaiheessa ja arvioinnin aikana.

Alkuperäistä osallistumis- ja arviointisuunnitelmaa (EAKR, ESR+) ja JTF-arviointisuunnitelmaa (tämä dokumentti) pidetään nähtävillä työ- ja elinkeinoministeriön internet-sivuilla. ”Uudistuva ja osaava Suomi 2021-2027” -alue- ja rakennepoliittisen ohjelman Euroopan aluekehitysrahastoa (EAKR) ja Euroopan sosiaalirahastoa (ESR+) koskevasta osuudesta on jo toteutettu ympäristövaikutusten arviointi. JTF-toimenpiteiden ympäristövaikutusten arviointi toteutetaan erillisenä kokonaisuutena maaliskuusta 2021 alkaen. Ohjelmasuunnittelun ja ympäristöarvioinnin käynnistymisestä tiedotetaan suoraan keskeisille yhteistyö- ja intressitahoille sekä työ- ja elinkeinoministeriön internet-sivujen kautta.

Työ- ja elinkeinoministeriö kuulee ympäristöselostuksessa annettavien tietojen laajuudesta ja yksityiskohtaisuudesta muita viranomaisia SOVA-lain edellyttämällä tavalla.

Ympäristöselostuksen ja sen päivitetyn JTF-rahastoa koskevan osan valmistuttua selostus sekä suunnitelma tai ohjelmaluonnos pidetään nähtävillä 30 päivän ajan. Tänä aikana yleisöllä on mahdollisuus tutustua raporteihin, kommentoida niissä esitettyjä tietoja ja esittää niistä mielipiteensä suunnitelmaa tai ohjelmaa valmistelevalle viranomaiselle. Ympäristöselostukseen tai suunnitelman hyväksymispäätökseen liitetään selvitys siitä, miten vuorovaikutuksen yhteydessä saatu palaute on otettu huomioon.

Lakisääteisen kuulemisen lisäksi ohjelma- ja suunnitelmaluonnoksia käsitellään lukuisissa sidosryhmätilaisuuksissa kansallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla. Alueilla toimii valmisteluryhmät, joissa on alueen maakunnan liittojen ja ELY-keskusten edustus. Valmistelu toteutetaan yhteistyössä keskeisten alueellisten sidosryhmien kanssa. Ympäristöarviointia ja sen tuloksia käsitellään myös näissä tilaisuuksissa.

5 Aikataulu

JTF-toimenpiteiden ympäristöarviointi käynnistyy maaliskuussa 2021, jolloin suunnittelun ja arvioinnin lähtökohdista (JTF-osallistumis- ja arviointisuunnitelma) tiedotetaan yleisölle ja kuullaan ympäristöviranomaisia ympäristöarvioinnissa käsiteltävien tietojen laajuudesta ja yksityiskohtaisuudesta.

JTF-toimenpiteiden ympäristöselostus laaditaan rinnakkain ohjelman valmistelun kanssa siten, että se valmistuu samanaikaisesti komissioon toimitettavan ensimmäisen luonnosversion kanssa arviolta huhtikuussa 2021. Ympäristöarvioinnin toteuttaja valitaan maaliskuussa 2021.

JTF-toimenpiteitä koskeva ohjelmaluonnos ja siitä laadittu ympäristöselostus asetetaan nähtäville huhtitoukokuussa 2021. Ohjelman luonnosta työstetään kuulemisen jälkeen siten, että käy ilmi, miten ympäristöselostus ja ohjelman valmistelun aikana saadut mielipiteet ja lausunnot on siinä otettu huomioon. Lisäksi esitetään, miten ne ovat vaikuttaneet ohjelman sisältöön ja vaihtoehtojen valintaan. TEM vastaa ohjelma-asiakirjan kokonaisluonnoksen ja sen pohjalta laaditun ympäristöselostuksen ja muiden ympäristövaikutusten kuvausten perusteella tehtävän yhteen vetävän koosteen laatimisesta.

TEM tiedottaa suunnitelmien ja ohjelman hyväksymisestä. Tavoitteena on, että ohjelma hyväksytään komissiossa viimeistään alkusyksystä 2021. Ohjelmatyö on kuitenkin mahdollista käynnistää jo ennen komission lopullista hyväksymistä erikseen määritellyllä tavalla.

6 Yhteystiedot

Oikeudenmukaisen siirtymän rahaston valmistelusta lisätietoja antaa työ- ja elinkeinoministeriöstä neuvotteleva virkamies Pasi Rantahalvari, pasi.rantahalvari@tem.fi, puh. 029 504 7280

JTF-ympäristöarvioinnin valmistelusta lisätietoja antaa työ- ja elinkeinoministeriöstä erityisasiantuntija Helinä Yli-Knuutila, helina.yli-knuutila@tem.fi, puh. 029 504 7146

Uudistuva ja osaava Suomi 2021-2027 -ohjelman valmistelusta lisätietoja antaa työ- ja elinkeinoministeriöstä neuvotteleva virkamies Jaana Valkokallio, jaana.valkokallio@tem.fi, puh. 029 506 4932

Liite: Kaavio JTF-toimenpiteiden valmistelun ja ympäristöarvioinnin kytkeytymisestä toisiinsa:

